

ბოტანიკა

Botany

საქართველოში გავრცელებული ბაღაშენების ზღვარზე მყოფი ტიტას სახეობები

როზა ბიძინაშვილი-ბიოლოგიის აკადემიური დოქტორი

საკვანძო სიტყვები: ენდემი, იშვიათი, საფრთხის ქვეშ მყოფი, ინტროდუქცია, კულტივირება

რეზიუმე

ჩვენი კვლევის ობიექტი, შროშანისებრთა (Liliaceae) ოჯახის მეტად გამორჩეული გვარი ტიტა (Tulipa L.) საქართველოში ორი სახეობითაა წარმოდგენილი, მათ შორის 1 სახეობა - *Tulipa eichleri* Regel აღმოსავლეთ ამიერკავკასიის ენდემია. თანამედროვე მდგომარეობის შესწავლის მიზნით მათი გავრცელების ძირითად არეა-ლში-თბილისის მიდამოებში ჩატარებული საველე გასვლების შედეგად გამოვლენილია ორივე სახეობის ახალი ადგილსამყოფლები, აღრიცხულია არსებული პოპულაციები, ბუნებრივ და კულტურის (საქართველოს ეროვნული ბოტანიკური ბაღი) პირობებში შესწავლილია მათი ბიოეკოლოგიური თავისებურებები, ზრდა-განვითარების დინამიკა, გამრავლების ხერხები, შემუშავებულია აგროტექნიკური ღონისძიებები. რაც მეტად აქტუალური და მნიშვნელოვანია მათი ორმაგი დეტირთვიდან გამომდინარე (დეკორატიული და სამკურნალო) და აქვს როგორც თეორიული ისე პრაქტიკული მნიშვნელობა.

კვლევის საფუძველზე შესაძლებელია აღმოსავლეთ საქართველოს სემიარიდული კლიმატის პირობებში კულტივირებისათვის სათანადო ბაზის შექმნა.

შესავალი

გვარი ტიტა (*Tulipa L.*) *The Plant List* -ის მონაცემთა ბაზის თანახმად 113 სახეობას ითვლის, რომელთა ბუნებრივი არეალი მოიცავს ცენტრალურ აზიას, ბალყარეთის ნახევარკუნძულს, დასავლეთ ციმბირს, ირანს, სინას ნახევარკუნძულს, მონღოლეთის დასავლეთ ოლქებს, ხმელთაშუაზღვეთის ქვეყნებს (ესპანეთის სამხრეთი სანაპიროები, მაროკოს, ლიბანის, ტუნისის ჩრდილოეთ სანაპიროები, სიცილიის კუნძულები) და შორეული აღმოსავლეთის (ირაკუტსკის, ჩიტას ოლქები, მანჯურია) იმ ოლქებს, რომლებიც ცხელი, მშრალი ზაფხულით და გაზაფხულ-შემოდგომაზე მცირე რაოდენობის ნალექებით ხასიათდებიან. იზრდებიან როგორც დაბლობებში (უდაბნოებსა და ნახევრადუდაბნოებში, სტეპებში), ასევე მთის ყველა სარტყელში, იშვიათად მყინვართან ახლოს.

კავკასიაში გავრცელებულია 12 სახეობა, საქართველოში-2, მათ შორის 1 სახეობა-*Tulipa eichleri* აღმოსავლეთ ამიერკავკასიის ენდემია. ორივე სახეობა იშვიათია, გადაშენების საფრთხის წინაშეა, შეტანილია საქართველოს „წითელ წიგნში“. გამოირჩევიან მაღალი დეკორატიულობით და სამკურნალო მნიშვნელობით [1, 2].

ნაშრომში ყურადღება გამახვილებულია ცალკეული სახეობის ბოტანიკურ დახასიათებაზე, ფენოლოგიაზე, ხორციანზე, გავრცელებაზე, ბიოეკოლოგიურ მახასიათებლებზე, გამრავლებაზე და აგროტექნიკაზე.

შრომის ძირითადი ნაწილი

ბიბერშტეინის ტიტა-*Tulipa biebersteiniana* Shult. & Shult. მრავალწლოვანი ბალახოვანი მცენარეა, კვერცხისებრი ბოლქვით. დერო 15-30 სმ სიმაღლისაა, შეფოთილი. ფესვთანური ფოთოლი უფრო ხშირად ორია, იშვიათად სამი, ვიწრო ხაზური ან ლანცეტა, ლევა შეფერილობის, 15-25 სმ სიგრძის. ყვავილი ჩვეულებრივ მარტოულია, ორსქესიანი, ყვითელი, 3-3,5 სმ სიგრძის; ყვავილსაფრის ფოთლები 2-3 სმ სიგრძისაა, კვერცხისებრ-ლანცეტა, თავწაწვეტებული, ძირში

წამწამაკიდებოანი. ნაყოფი სამწახნაგოვანი კოლოფია. თესლი ბრტყელია, მუქი ყავისფერი. ყვ. IV; ნაყ. V-VI.

ბიბერშტეინის ტიტას ყვავილობა

სამხრეთ პალეარქტიკული სახეობაა. აწერილია ჩრდ. კავკასიიდან.

Typus: “In hortis et vineis ad fluvium Terek inter Mosdok et Kisljar, in Podolia australis, Sarepta inque Sibirica” (secund. Mordak, 2006).

გავრცელებულია ევროპაში, ხმელთაშუაზღვეთის ქვეყნებში, მცირე, ჩრდ. და შუა აზიაში, ჩრდ. და სახრეთ კავკასიაში (აზერბაიჯანი).

საქართველოში მხოლოდ ქართლიდანაა ცნობილი: თბილისის მიდამოები - თელეთის ქედი და მცხეთის შემოგარენი (არმაზის ხეობა) [3].

ბიბერშტეინის ტიტას ნაყოფმსხმოირობის ფაზა

მეზოფიტია, სინათლის მოყვარული გეოფიტი, გაზაფხულის ეფემეროიდი. თავის მთლიან არეალში რიგ მონაკვეთებზე საკმაოდ ჩვეულებრივია, თუმცა საქართველოში, სადაც მხოლოდ თბილისის მიდამოებშია გავრცელებული, იშვიათ მცენარეთა რიცხვს მიეკუთვნება.

ჩვენს მიერ თელეთის ქედის სხვადასხვა მონაკვეთზე, შემდეგ კოორდინატებზე: 38 T 0485256, UTM 4626324, 496 m; 38 T 0484796, UTM 4613110, 519 m; 38 T 0484924, UTM 4612995, 597 m ძეძვიანსა და ჯაგრცხილნარში აღირიცხა საქართველოს ფლორის იშვიათი სახეობა, წითელი წიგნის ობიექტი, ბიბერშტეინის ტიტას ვეგეტატიური ინდივიდები. მცენარეები წარმოდგენილია ერთეული ინდივიდების ან მცირე დაჯგუფებების სახით, იზრდება სხვადასხვა დახრილობის ფერდობებზე, ქვა-ღორღიან, მწირ ნიადაგებზე, გაფანტულად, 5-15 მ ფართობებზე, ქართული კოწახურის–*Berberis iberica*, ჩიტაკომშას - *Cotoneaster melanocarpa*, ჯორისძუას–*Ephedra procera*, მენახირის ბლის–*Prunus incana*-ს ბუჩქნარებში, ბუჩქნართა შორის, გამეჩხერებულ ანთროპოგენურ ტყის მონაკვეთებზე, მშრალ ხეებში, ზღვ. დ. 450-600 მ-ის ფარგლებში. ბალახოვნებიდან მისი თანამყოლი მცენარეებია: *Filipendula vulgaris*, *Bothriochloa ischaemum*, *Stipa capillata*, *Veronica multifida*, *Nepeta mussinii*, *Taraxacum officinale* და სხვ.

ბიბერშტეინის ტიტას პოპულაციები თელეთის ქედზე

ბიბერშტეინის ტიტა სამკურნალო მცენარეების საკოლექციო ნაკვეთზე

ეიხლერის ტიტა (წითელი ტიტა) -*Tulipa eichleri* Regel-მრავალწლოვანი ბალახოვანი ბოლქოვანი მცენარეა. ღერო 10-45 სმ სიმაღლისაა, შეფოთილი. ფოთოლი ჩვეულებრივ 3-ია, ხუჭუჭა კიდევით. ყვავილი ერთია, ორსქესიანი, საკმაოდ მსხვილი, 4-7 სმ სიგრძის, წითელი, ალისფერი. ყვავილსაფრის ფოთლები თავწაწვეტებულია, შიგნიდან შავი ღაქით, რომელიც ყვითელი არშიითაა გარშემოვლებული. ნაყოფი სამწახნაოვანი კოლოფია, ბრტყელი თესლებით. ყვ. IV- V. ნაყ. VI.

წითელი ტიტა

წითელი ტიტა ძველ ქართულ სამედიცინო წყაროებში ვირის ბოლოკის სახელითაცაა მოხსენიებული. “იადიგარ დაუდში” წერია: “ვირის ბოლოკი ვითამცა და ტიტაო”. . . სამკურნალოდ იხმარებოდა ტიტას თესლი და წვენი. მას შემდეგ სამკურნალო თვისებებს მიაწერდნენ: “ტიტა მხურვალი და ხმელია, ვინც ორი დანგი ამ ტიტის თესლი ჭამოს სისხლისათვის მოწედ კარგი არის და რაც კაცისა ტანშიგა ყვითელი წყალი და წალა დგას, ყველას გასწმენდს და გააქარვებს”. იყენებდნენ ასევე ფაღარათისა და კბილის ტკივილის

დროს [4,5]. ფრიად დეკორატიულია, წარმოადგენს საწყის სასელექციო მასალას ჰიბრიდიზაციისათვის. ყურადსადებია ფლორის ისტორიის თვალსაზრისითაც.

აღმოსავლეთ ამიერკავკასიის ენდემური სახეობაა. საქართველოში დღეისათვის მხოლოდ მცხეთისა და საგურამოს მიდამოებიდანაა ცნობილი. საქართველოს გარეთ - აზერბაიჯანში.

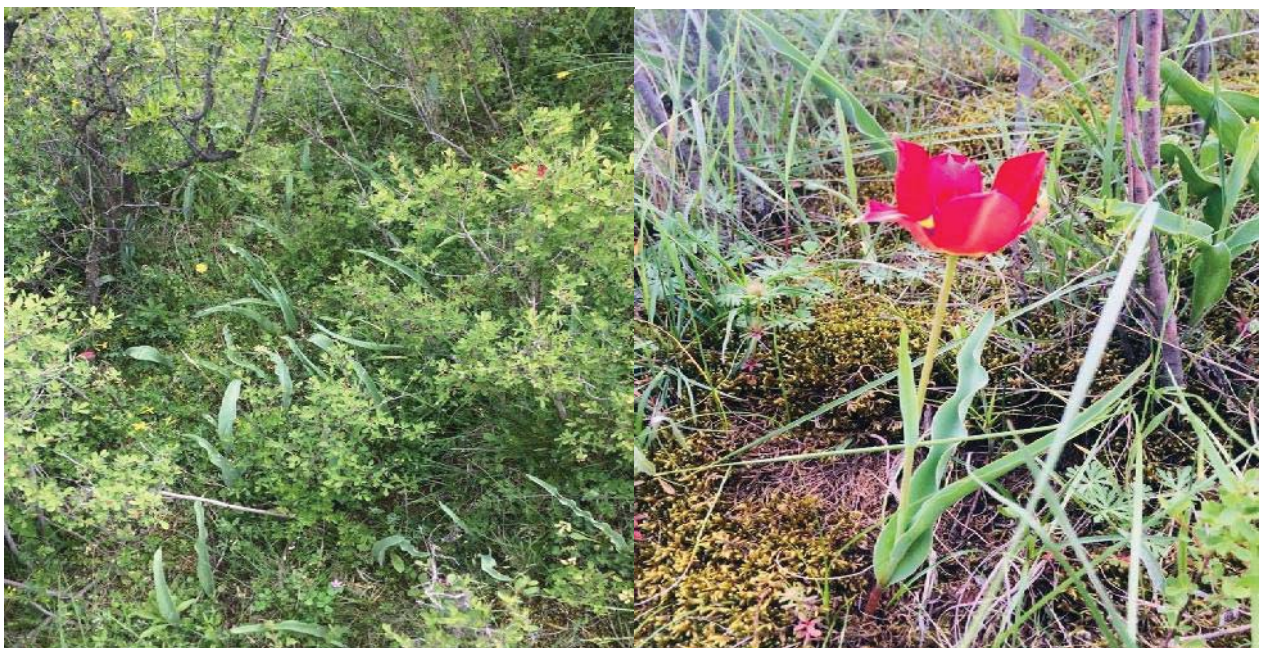
მიზნობრივი საველე გასვლებისას, ჩვენს მიერ თბილისის მიდამოებში შემდეგ პუნქტებში დაფიქსირდა: საგურამოს ქედზე, ზედაზნის სამონასტრო კომპლექსის მიმდებარე ტყის მონაკვეთზე, წიფლნარში შემდეგ კოორდინატებზე: 38 T 0480634 UTM 4635494, H-1189 მ, ორ მ ფართობზე - 15-მდე ინდივიდი აღირიცხა.

მცხეთის რაიონში - არმაზის ხეობაში, არმაზის ციხისკენ მიმავალ გზაზე, ლოდნარში, 38 T 0473272 UTM 4630706 H- 636 მ, წავაწყდით მოყვავილე წითელი ტიტას რამდენიმე ინდივიდს.

წითელი ტიტას ახალ ადგილსამყოფელს მივაკვლიეთ სოფ. დიდმის მიმდებარედ, დიდმისწყლის ხეობის მარჯვენა მხარეს, სერის შუა წელში, ქსეროფილურ ბუჩქნარებში, სადაც გაბატონებულია ჯაგრციხლა, შერეულია დაჯაგული მუხა, ძეძვი, შავჯაგა, ჯორის ძუა, გრაკლა, გლერძი, სხვადასხვა მონაკვეთებზე - 38 T 0477506 UTM 4623980, H-539 მ; 38 T 0477501, UTM 4623967, H-551 მ, აღირიცხა საკმაოდ მრავალრიცხოვანი პოპულაცია, 100 მ ფართობზე 300-მდე ინდივიდი იყო წარმოდგენილი.

საქართველოში გავრცელებული ტიტას სახეობები უმთავრესად იზრდება სამხრეთ და აღმოსავლეთის ექსპოზიციების მშრალ კლდოვან ფერდობებზე, ქვა-ღორღიან მწირ ნიადაგებზე, გამეჩხერებულ მდელოს ბალახნარში, ზღვ. დ. 400-1200 მ ფარგლებში. ქსეროფიტული მცენარეებია, ჰელიოფიტები. იშვიათ მცენარეთა რიცხვს მიეკუთვნებიან. ძირითადად გვხვდება ერთეული ინდივიდების ან მცირე ჯგუფების სახით.

რიცხოვნობის შეცვლის ლიმიტირების ფაქტორია: ხშირ შემთხვევაში ეკოტოპის ადვილად მისაწვდომობა, მაღალი დეკორატიულობიდან გამომდინარე ყვავილებისა და ბოლქვების ინტენსიური შეგროვება, ადგილსამყოფლის განადგურება ფერდობების ათვისების შედეგად. ორივე სახეობა შეტანილია საქართველოს წითელ წიგნში (1982). მცენარეების იშვიათობიდან გამომდინარე, მიზანშეწონილად მიგვაჩნია არსებულ პოპულაციებზე სრული მონიტორინგის დაწესება, ყოველგვარი შეგროვების აკრძალვა, ბუნებრივ პირობებში დაცვასთან ერთად *ex situ* კონსერვაცია ბოტანიკურ ორგანიზაციებში, ფართო კულტივირებისათვის კი სათანადო ბაზის მომზადება.

წითელი ტიტას პოპულაცია თბილისის მიდამოებში (დიდომი)

აღსანიშნავია, რომ ბიბერშტეინის ტიტა კულტურაში პირველად 1875 წელს პეტერბურგის ბოტანიკურ ბაღში იქნა შეყვანილი. ამჟამად ფართოდაა კულტივირებული ამერიკაში, ევროპაში, რუსეთში, უკრაინაში, ბელორუსიაში და სხვ. მეტად მნიშვნელოვანი კომპონენტია ლანდშაფტური გაფორმებისა და ალპინარიუმებისათვის.

ასევე, პეტერბურგის ბოტანიკურ ბაღში 1872 წ. პირველად იქნა წითელი ტიტა კულტურაში შეყვანილი. ორივე საუკეთესო სახეობაა ბაღში გამოზრდისათვის.

საქართველოს ეროვნული ბოტანიკური ბაღის სამკურნალო მცენარეების საცდელ-საკოლექციო ნაკვეთზე ტიტას სახეობები ინტროდუცირებულია გასული საუკუნის 80-იანი წლებიდან.

კულტივირება

ტიტას სახეობები გაზაფხულის ეფემეროიდებს მიეკუთვნებიან. ბუნებრივ პირობებში გავრცელებულია უმთავრესად მშრალ, ცხელ რაიონებში-სტეპებზე, უდაბნოსა და ნახევრადუდაბნოებში. მცენარეები შეგუებულია ჩქარ განვითარებას მოკლე გაზაფხულის პირობებში და მოსვენებას მშრალი და ცხელი ზაფხულის პერიოდში. ამიტომ ტიტასთვის აუცილებელია შეირჩეს მზიანი, კარგი დრენაჟის მქონე და ქარებისაგან დაცული ნაკვეთები, ვინაიდან ეს უკანასკნელი იწვევს გვირგვინის ფურცლების ნაადრევ ცვენას. ნიადაგი უნდა იყოს მსუბუქი, ქვიშანარევი, ღრმად დამუშავებული; სასურველია მას დაემატოს, ფოთლის ნეშომპალა ან გადამწვარი ნაკელი. აზოტით ღარიბ ნიადაგებში შემოდგომით დარგვისას რეკომენდებულია შეტანილ იქნას ამონიუმის გვარჯილა 30გ/1მ² ფართობზე, ამდენივე რაოდენობის სუპერფოსფატი. გაზაფხულზე, თოვლის დადნობისთანავე საჭიროა შეტანილ იქნეს ამავე დოზით გვარჯილა.

ტიტების დარგვა ჩვეულებრივ შემოდგომით ხდება. გადაყვავილებისა და ფოთლების გახმობის შემდეგ ბოლქვებს თხრიან, აშრობენ, ათავისუფლებენ ძველი ფესვებისაგან და დარგვამდე გრილ შენობაში ინახავენ. ნაადრევი დარგვა არ არის რეკომენდებული, ვინაიდან გახანგრძლივებული შემოდგომის დროს ბოლქვებმა შეიძლება განვითარება დაიწყონ. ჩვენს პირობებში ყველაზე კარგ პერიოდად ითვლება ოქტომბერ-ნოემბერის დასაწყისი. უფრო ხანგრძლივი შენახვისას ხდება ბოლქვების გამოშრობა და მცენარეები ყვავილობენ მხოლოდ მომდევნო წელს. დარგვის სიღრმე ბოლქვის ზომაზეა დამოკიდებული: რაც უფრო მცირე ზომისაა ბოლქვი-მით უფრო ნაკლებ სიღრმეზე რგავენ. წვრილი ბოლქვები ირგება 7-8 სმ სიღრმეზე, მსხვილი-არაუდრმეს 15 სმ-ისა. უფრო ღრმად დარგვის შემთხვევაში მცირდება ბოლქვების წარმოქმნა. არ უნდა დაგვავიწყდეს, რომ ტიტას ბოლქვებს უვითარდებათ სტო-

ლონები-ჩამორევი ფესვები, რომლებიც ბოლქვებს ნიადაგში ღრმად ითრევენ და გვერდით გადაადგილებენ. ბოლქვების გადახურებისაგან დაცვის მიზნით, აუცილებელია ნიადაგის მულჩირება.

ვეგეტაციის პერიოდში ტიტები საჭიროებენ რწყვას. მშრალ რაიონებშიც კი მორწყვა რეკომენდებულია კვირაში არა უმეტეს 3-ჯერ. ყვავილობის პერიოდში საჭიროა ტიტები კიდევ ერთხელ გამოიკვებოს ამონიუმის გვარჯილით. გადაყვავილების შემდეგ, გვირგვინის ფურცლების ჩამოყრის შემდეგ, აუცილებელია ნასკვი შეიჭრას მჭრელი დანით; საყვავილე ღეროსა და ფოთლების შეჭრა მანამ არ შეიძლება, ვიდრე მათი ბუნებრივი ხმობა არ მოხდება, რის შემდეგაც ბოლქვები უნდა ამოთხაროს გასაშრობად. ტიტების ჯიშებისგან განსხვავებით, მიზანშეწონილად მიგვაჩნია ჩვენი ბუნებრივი სახეობების ნიადაგში დატოვება 2-3 წლით.

ტიტების გამრავლებას აწარმოებენ შეიღებული ბოლქვაკებით. მათ რგავენ შემოდგომით კვლებში ან ყუთებში. მსხვილი ბოლქვები, რომლებიც 3-4 სმ-ს აღწევენ დიამეტრში (I-II გადარჩევის), ჩვეულებრივ ყვავილობენ მომდევნო წელს. უფრო წვრილი ბოლქვები (III და IV გადარჩევის) ყვავილობენ ერთი წლის შემდეგ, ზოგჯერ კი მესამე წელს. ამგვარად, დეკორატიულ ნარგაობებში გამოსაყენებლად შესაძლებელია მხოლოდ I და II გადარჩევის ბოლქვების შეგროვება. უფრო წვრილები აუცილებელია პირველად გამოეზარდოს გასამრავლებელ კვლებში.

სელექციური მიზნებისათვის მიმართავენ ასევე თესლით გამრავლებას. აღმონაცენი ძალიან ნელა ვითარდება და კულტურული ჯიშები ყვავილობენ 4-5 წლის შემდეგ, ველურად მოზარდის-მე-6-წელს, ზოგჯერ კი უფრო მოგვიანებითაც. თესვა აუცილებელია ჩატარდეს შემოდგომით ყუთებში, ქვიშანარევ მიწაში, უმატებენ ნეშომპალასაც. აღმონაცენს ბოლქვის ჩანასახი უჩნდება პირველ წელს, ლებნის ფოთოლთან ერთად, მაგრამ ბოლქვის ფორმირება ხდება მხოლოდ მეორე წელს. ამიტომ აღმონაცენის პირველი გადარგვა საჭიროა 2 სავეგეტაციო პერიოდის შემდეგ. ირგვება ჯგუფებად.

ტიტას ბოლქვები, ფოთლები და ყვავილები ვეგეტაციის პერიოდში ზიანდება სოკოვანი დაავადებებით: ნაცრისფერი სიღამპლით, ფუზარიოზული სიღამპლით, სკლეროციული სიღამპლით და პენიცილეზით. ტიტას აზიანებს ვირუსული დაავადებებიც - ყვავილსაფრის სიჭრელე, ასტერის სიყვითლე (ყვავილსაფრის გამწვანება), ხაზურლაქიანობა და თამბაქოს ნეკროზი; თითოეული მათგანი ძლიერ უქვეითებს დეკორატიულობას და იწვევს ტიტას ჯიშების გადაგვარება-დაკნინებას.

ტიტას საშიშ მავნებლად ითვლება ჩვეულებრივი მახრა (ბოსტანა), რომელსაც ძალუძს რამდენიმე დღის განმავლობაში სრულად გაანადგუროს ბოლქვები. ტიტას ბოლქვს, როგორც შენახვის, ისე ღია გრუნტის პირობებში აზიანებს აგრეთვე ბოლქვოვანთა ტკიპა, სახლისა და მინდვრის თაგვები, მავთულა ჭიები, შავი და ხახვის ბუხის მატლები. ტიტას მიწისზედა ნაწილებს აზიანებს ატმის ბუგრი, ცერცვის ბუგრი, თრიფსი, ზოლიანი, მწვანე და ღუჟიანი ჭიჭინობელები. დასარეველიანებული ნაკვეთების საზღვრებზე ტიტას ხშირად აზიანებს ხვატარების მატლები, დიდი ზომის ხოჭოები და სხვ.

ტიტას დაავადებების ბრძოლის ღონისძიებებს მოიცავს აგროტექნიკური სამუშაოები, სანიტარული ხერხები და ქიმიური დამუშავება.

აგროტექნიკური ღონისძიებებიდან მნიშვნელოვანია ნაკვეთის ყოველწლიური ცვალეზადობა, ხოლო ძველ ადგილას დაბრუნება მხოლოდ 5-6 წლის შემდეგაა შესაძლებელი. რეკომენდებულია მინერალური სასუქებით-მიკროელემენტებით გამოიკვება, რაც უზრუნველყოფს მცენარეების ოპტიმალურ განვითარებას.

ფუზარიოზისა და სხვა დაავადებების საწინააღმდეგოდ, აუცილებელია ბოლქვების ამოღება ხდებოდეს რაც შეიძლება ადრეულ ვადებში. მძიმე ნიადაგებიდან ამოთხრის შემდეგ მიზანშეწონილია ბოლქვების გარეცხვა გამდინარე წყლით და მაშინვე მათი გაშრობა. ბოლქვების ამოთხრისა და დარგვის წინ ახდენენ მათ შეწამლვას, გამოიყენება 0,2%-იანი ფუნდაზოლი ან ტოპსინი -მ, რომელთა ხსნარში ბოლქვებს აჩერებენ 30 წთ-ის განმავლობაში.

მცენარეების ვეგეტაციის პერიოდში აუცილებელია სარეველების მოშორება, რომლებიც დაავადებების გადამტანია. ღია გრუნტში პროფილაქტიკისა და დაცვის მიზნით ახდენენ ნარგაობების შესხურებას ბორდოს 1%-იანი სითხით, კაპტანით (0,3-0,5%), ტოპსინ -მ-ით (0,1%), ფუნდაზოლით (0,2%), ზუპარენით (0,2-0,5%).

ნიადაგის დეზინფექციისათვის რეკომენდებულია კარბატონის ფუმიგანტის ან თიაზონის გამოყენება. კარბატონის 2-3%-იანი ხსნარით (10 ლ/მ²) ნიადაგის შესხურებას ატარებენ

ბოლქვების დარგამდე ერთი თვით ადრე. მეტად მნიშვნელოვანია დაავადებების აღმოჩენისთანავე დაზიანებული მცენარეების მოშორება და მათი დაწვა [6].

დასკვნები

მცენარეული სამყაროს, ისევე როგორც მთელი გარემოს დაცვის პრობლემას არასოდეს არ ჰქონია კაცობრიობისათვის ისეთი მნიშვნელობა, როგორც დღეს. ინტენსიური ექსპლუატაციით ადამიანი მკვეთრად ცვლის ბუნებრივ ლანდშაფტს, არღვევს ბიოგეოცენოზს, რასაც მიყვავართ ეკოლოგიური წონასწორობის ცვლილებებთან, იქმნება ფლორისა და ფაუნის სახეობრივი შემადგენლობის შემცირების, გაღარიბების საშიშროება, ხოლო მცენარეებისა და ცხოველების გადაშენებას თავისთავად მოჰყვება ბუნებრივი წონასწორობის დარღვევის შეუქცევადი პროცესების გააქტიურება. ექსპერტების შეფასებით, თუ ბუნებაზე ადამიანის ზემოქმედების ტემპები და მასშტაბები მომავალშიც ასე გაგრძელდა, ჩვენს საუკუნეში მოსალოდნელია ათეულ ათასობით სახეობის გაქრობა.

თბილისის მიდამოებში, სადაც მნიშვნელოვანი ხარისხითაა დარღვეული ბუნებრივი ეკოსისტემები და დეგრადირებულია ნიადაგები, მრავალი სახეობა იშვიათია და გაქრობის საშიშროების წინაშე დგას, რის გამოც ესაჭიროება განსაკუთრებული ყურადღება. ბუნებრივ ფიტოცენოზებზე სტრესული მოქმედება იმდენად დიდია, რომ ახლო პერსპექტივაში თითოეული ჩვენთაგანი შეიძლება აღმოჩნდეს გარკვეული სახეობებისა თუ მცენარეების გენეტიკური ფონდის, ჩვენი განუმეორებელი ლანდშაფტური ნაირგვარობის რღვევის მოწმე.

სათანადო დაცვას და გაფრთხილებას ითხოვს საქართველოს ფლორის მრავალმხრივ გამორჩეული ჩვენი კვლევის ობიექტიც-**ტიტას სახეობები**, რომლებსაც პირველ რიგში ემუქრებათ განადგურების საშიშროება. ამის გამო აუცილებელი ხდება მათი in-situ (ბუნებრივი) და ex-situ (ხელვნური) შენარჩუნება, ინტენსიფიკაცია და მდგრადი გამოყენება ბუნებრივ ეკოსისტემებში.

ჩვენი უნიკალური ფლორის სახეობრივი შემადგენლობა, მისი ნაირსახეობანი, აუცილებლად შენარჩუნებული უნდა იქნეს მომავალი თაობებისათვის და სწორედ ბოტანიკურ ბაღებს ხელეწიფებათ ველური ფლორის მცენარეების, მათ შორის იშვიათი და გადაშენების საფრთხის წინაშე მდგომი სახეობების გამრავლება და მათი განადგურების საშიშროების ფაქტორის მოხსნა. ეს არის ერთ-ერთი სტრატეგიული ღონისძიება მცენარეთა შენარჩუნებისა და დაცვის თვალსაზრისით, რამაც, რა თქმა უნდა, არ უნდა გამორიცხოს ბუნებრივი რესურსების დაცვის სხვა ფორმებიც.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. საქართველოს სსრ წითელი წიგნი. გამომც. “საბჭოთა საქართველო”. თბილისი, 1982.
2. biZinaSvili r. Tbilisis midamoebis floris samkurnalo geofitebi. “basiani”. Tbilisi, 2008.
3. biZinaSvili r. erTlebniani samkurnalo geofitebis kultivirebis perspeqtivebi. “mwignobari”. Tbilisi, 2018.
4. wuwunava n. saqarTvelos samkurnalo mcnareebi. Tbilisi, 1966.
5. surmaniZe r. mcire karabadini, II naw. „aWara”. baTumi, 1991.
6. baRaTuria v. balaxovan dekoraciul mcnareTa mavnebel-avadmyofobani da maT winaaRmdeg brZola Tbilissa da mis SemogarenSi. “mecniereba”. Tbilisi 1973.

Endangered Tulip species in Georgia

Rosa Bidzinashvili – Academic Doctor of Biological Sciences

Key words: endemic, rare, endangered, introduction, cultivation

Abstract

The object of our research is the most distinguished genus (*Tulipa* L.) of Liliaceae family. In Georgia it is represented by two species. One of the species - *Tulipa eichleri* Regel is endemic of the East Transcaucasus. Both the species are rare and endangered, included in the Red Book of Georgia.

With the purpose to study the present state of the plants some field expeditions were organized in the environs of Tbilisi - the main distribution area. New locations were revealed, the existing populations were registered, their bio-ecological peculiarities, growth and development dynamics, ways of propagation and agro-technical measures were studied under natural and cultural conditions (National Botanical Garden). As the plant is actual for its decorative and medicinal peculiarities it has both theoretical and practical significance.

Based on the research, it is possible to create an appropriate base for cultivation in the conditions of the semi-arid climate of East Georgia.